

Voortijdig schoolverlaten binnen MBO Sport en Bewegen

Onderzoek naar de stage als risicofactor voor schooluitval

Maarten Jiskoot (3221938)

Universiteit Utrecht: Faculteit Sociale Wetenschappen
Departement Pedagogische en Onderwijskundige Wetenschappen
Masterthesis Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken

22,5 ECTS

Thesisdocent: Drs. P.L.M. Baar

Tweede beoordelaar: prof. dr. A.Knoppers

2 juli 2009

Abstract

School drop-out is a social problem of considerable scope in the Netherlands. Especially the drop-out rate in the lower Intermediate Vocational Training is remarkably high. This rate has also stabilized in the past four years. This study examined the influence of internship experiences on school drop out of students, who studied Sports and Movement in the lower Intermediate Vocational Training in the Netherlands. Questionnaires were held with the ex-students to gain general information about this educational problem. In-depth interviews with teachers and ex-students were held to gain more insight into the complex interdependent factors like the internship. This can cause early school leaving as experienced by the leavers themselves. It was found that several factors contributed to early school leaving; however, school-intern factors like dissatisfaction with the content of lessons, the approach of teachers and their lack of involvement with the students were found most. The most interesting thing was, that the influence of internship experiences was underestimated by both teachers and ex-students. Bad internship experiences could have a great constant background influence on the students motivation for school, and in the process that leads to early school leaving. Especially fluctuating internship hours, time pressure and a lack of school involvement caused problems.

Keywords: Drop-out, Internship, User quality, Student school requirements

INLEIDING

Voortijdig schoolverlaten vormt een maatschappelijk probleem van behoorlijke omvang. De EU-landen hebben in 2000 met elkaar afgesproken het aantal voortijdig schoolverlaters voor 2010 te hebben gehalveerd (Ministerie Onderwijs Cultuur en Wetenschap [OCW], 2006). Vanaf het jaar 2004 is echter het aantal voortijdig schoolverlaters constant gebleven (Centrale Financiële Instelling [CFI], 2008; Scheepmaker & Veer, 2006). Dit houdt in dat de schooluitval problematiek nog altijd een zeer belangrijk punt is op de politieke agenda. Ontwikkelingen omtrent nieuwe interventies en regelgeving houdt ook maatschappelijke instellingen bezig. De Nederlandse Sportalliantie (NSA), opdrachtgever voor dit onderzoek, draagt indirect bij aan het tegengaan van schooluitval binnen het Regionaal Opleidingscentrum (ROC) opleiding Sport en Bewegen. Dit door hun huidige stageaanbod als extern leerbedrijf kwalitatief te verbeteren. Vanuit de NSA is geconstateerd dat het huidige aanbod van sportgerelateerde opleidingen de afgelopen jaren sterk gegroeid is. Dit is zowel een oorzaak als een gevolg van de toenemende interesse van jonge studenten in de sportgerelateerde opleidingen. Omdat zowel het kwalitatieve- als het kwantitatieve stageaanbod voor deze studenten mee moet groeien, zal de NSA trachten aan deze behoefte te voldoen. Hierbij komt dat de NSA stagiaires doelgericht op sportprojecten kan plaatsen en dus zelf sport- en spelleiders in huis heeft. De NSA is bezig met het ontwikkelen van een zogenaamde interne leerafdeling. Binnen deze leerafdeling lopen voornamelijk MBO stagiaires stage. Om een zo passend mogelijk stageaanbod te creëren, is het noodzaak de door MBO leerlingen ervaren knelpunten in de stage te achterhalen. Met behulp van dit thesisonderzoek zal geprobeerd worden hier meer inzicht in te verkrijgen.

Vroegtijdig schoolverlaten kan schadelijk zijn voor de toekomstmogelijkheden en het maatschappelijk functioneren van de jongere (Scheepmaker & Veer, 2006). Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) beschrijft in de nota *Aanval op de Uitval* dat kinderen die uitvallen een minder grote kans hebben zich te ontwikkelen tot volwassen, zelfstandige mensen die een nuttige bijdrage kunnen leveren aan de samenleving. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen sociale uitval (vereenzaming, radicalisering), fysieke uitval (arbeidsongeschiktheid) en morele uitval (criminaliteit). Schooluitval, dat in dit onderzoek centraal staat, vormt hierbij een specifieke vorm van uitval. Steeg en Webbink (2006) stellen dat schooluitval, gezien de gevolgen, een voorbode kan zijn van uitval uit de samenleving. Primaire- of secundaire gevolgen van schooluitval zijn criminaliteit, hoge zorgkosten, lage arbeidsparticipatie, integratieproblemen, gebrekkig burgerschap en het beroep doen op sociale voorzieningen zoals uitkeringen (Ministerie van OCW, 2006; Steeg & Webbink, 2006). Het

hebben (en houden) van een laag opleidingsniveau betekent een onzekere beroepsloopbaan in de laagste segmenten van de arbeidsmarkt. Vaak zijn deze mensen bij de eerste economische tegenslag de baan kwijt en zal het erg moeilijk zijn elders weer aan het werk te kunnen (Beekhoven & Dekkers, 2007). Mede met het oog op de toenemende vergrijzing is er een grote behoefte aan een goede doorstroom van opgeleide mensen. Hiernaast zal de integratie van allochtone jongeren bevorderd worden wanneer deze met een startkwalificatie kunnen participeren op de arbeidsmarkt. Zowel de structurele- als de sociaal culturele integratie van deze populatie is erg gebaat bij het stijgen van het opleidingsniveau (Beekhoven & Dekkers, 2007; Scheepmaker & Veer, 2006). Een instituut op het gebied van aansluiting onderwijs op de arbeidsmarkt (ROA) heeft onderzoek verricht naar de aansluiting van voortijdig schoolverlaters met de arbeidsmarkt. Geconstateerd werd dat jongeren zonder startkwalificatie er helemaal zo slecht nog niet voorstonden. Voortijdig schoolverlaters zijn dus niet direct gedoemd tot structurele werkloosheid. Echter, over de duurzaamheid van de verschaafte werkgelegenheid moet niet positief gedacht worden (Beekhoven & Dekkers, 2007; ROA, 2004). Schooluitval kan verregaande complexe gevolgen hebben voor zowel de persoon als de maatschappij. De oorzaken die hieraan ten grondslag liggen zijn dit eveneens.

Zo is het moeilijk om concreet aan te geven wat de oorzaak van voortijdig schoolverlaten is. Voortijdig schoolverlaten ontstaat niet van het ene op het andere moment, het is een resultaat van een bepaald proces oftewel een 'chain of events' (Eimers & Bekhuis, 2006). Lehr, Johnson, Bremer, Cosio en Thompson (2004) spreken ook wel van 'stressful life events'. Deze 'events' zijn ook wel te zien als risicofactoren die zowel bij kunnen dragen aan, of de hoofdreden zijn tot schooluitval. De factoren voor voortijdig schoolverlaten zijn op verschillende niveaus weer te geven. Allereerst kunnen individuele kenmerken als risicofactor gelden. Hieronder vallen onder andere een lage sociaal economische status (SES), etniciteit, taalproblemen, motivatie, IQ, geslacht, etc. Naast de individuele kenmerken zijn ook risicofactoren uit de omgeving van grote invloed: opvoeding, gezinssamenstelling, woonwijk, opleidingsniveau ouders, schoolsamenstelling en dergelijke. Tot slot zijn er risicofactoren die voortkomen uit interne school condities en externe school condities. Onder de interne condities vallen onder andere: schooltijden, betrokkenheid docenten, klas samenstelling, aangeboden vakken, faciliteiten etc. De externe condities zijn onder andere: huiswerk, reistijd en stagemogelijkheden (Bovend'eerd, Geertzen, Koevoets & Loo, 2003; Harrington, 2007; Scheepmaker & Veer, 2006; Steeg & Webbink, 2006). Uit het rapport van de Kafkabrigade Voortijdig Schoolverlaten (2006) komt naar voren dat er een gemis is aan een betrokken persoon bij de onderwijservaring van inmiddels uitgevallen leerlingen. Dit kan zowel een

(stage)docent, gezinsvoogd als een buurman betreffen. Met name de persoonlijke begeleiding van deze persoon wordt als kwalitatief onvoldoende ervaren (Faber, 2008; Jong, Meulen, Lubben & Kooiman, 2006). Overkoepelende oorzaken op landelijk niveau kunnen eveneens bepalend zijn voor het aantal voortijdig schoolverlaters. Hierbij valt te denken aan de vastgestelde norm van de startkwalificatie (minimaal behalen van een mbo-diploma (niveau 2) dan wel het behalen van een havo- of vwo-diploma), de mate van leerlingbegeleiding tijdens de onderwijsperiode en het creëren van stagemogelijkheden (Ministerie OCW, 2006).

Beekhoven en Dekkers (2007) beschrijven oorzaken van schooluitval binnen het MBO onderwijs middels de resultaten van gehouden kwalitatieve onderzoeken. Zo ervoeren voortijdig schoolverlaters weinig steun vanuit zowel de sociale omgeving (ouders/verzorgers) alsmede de onderwijs omgeving (betrokkenheid docenten). Echter, als hoofdreden werden school externe condities aangegeven. Zo zouden schooluitvallers geen geschikte stageplaats hebben kunnen vinden of was er slechte begeleiding vanuit- en omtrent de stage. Stageaanbod en/of –kwaliteit wordt vaker als veroorzaker van de ‘mismatch’ tussen onderwijs en leerling genoemd. Naast een mogelijke ‘mismatch’ met school interne condities zorgt het onvoldoende aanbod van (kwalitatief goede) leerwerk-/stageplaatsen een knelpunt dat de motivatie van een leerling kan doen afnemen en schooluitval kan veroorzaken (IBO BVE, 2006; Jong, Meulen, Lubben & Kooiman (2006). Lieshout (2003) stelt dat afwisselend praktijkgericht onderwijs voortijdig schoolverlaten kan tegengaan. Ook aan inhoud en begeleiding van stages valt nog veel te verbeteren. Naast jongeren die geen stageplaats konden vinden of door een bedrijf weggestuurd werden (een derde van de voortijdig schoolverlaters in het MBO) zijn er leerlingen die tijdens de stage de ervaring hadden dat opleiding en werk slecht op elkaar aansloten, ze slecht waren voorbereid en/of begeleid werden, het werk te zwaar was of dat de stage als een goedkoop “manusje-van-alles” werden gebruikt. Oorzaken zijn dus op verschillende niveaus van kracht en zijn zeer persoonsgeboden. Interventies ten aanzien van voortijdig schoolverlaten dienen dit ook te zijn

De negatieve nevenverschijnselen die gepaard gaan met vroegtijdig schoolverlaten, en dus het niet behalen van de startkwalificatie, is reden voor de overheid om intensief aandacht te besteden aan schooluitval. De overheid startte in 2006 met het beleid *Aanval op de Uitval*. Naast het preventiebeleid dat al van kracht is zullen hierin drie nieuwe maatregelen tot het ambitieuze eindresultaat in 2010 moeten leiden. Deze maatregelen betreffen: het verlengen van de leerplicht voor jongeren zonder startkwalificatie, nazorg bieden voor Voorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs (VMBO) leerlingen bij overgang naar Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO) en de afstemming tussen vraag en aanbod van de stages verbeteren

(Ministerie van OCW, 2006). Concreet worden de volgende acties uiteengezet om de maatregelen te ondersteunen. Er wordt meer nadruk gelegd op het vroege signalement van spijbelen. Spijbelen zou in sommige gevallen een verbodde zijn voor schooluitval. De aansluiting tussen het vmbo en mbo zal verbeterd worden. Deze overgang zou vaak voor een struikelblok zorgen in de schoolloopbaan. Als derde punt zal de beroepskeuze bewuster gemaakt moeten worden om foute schoolkeuze te voorkomen (Hilhorst & Zonneveld, 2008; Scheepmaker & Veer, 2006). Tot slot wordt uitval in het mbo nog te vaak veroorzaakt door een onvoldoende afstemming tussen vraag en aanbod van stageplaatsen en banen. Concreet zal de 'mismatch' tussen vraag en aanbod samen met sociale partners, werkgevers, onderwijsinstellingen en gemeenten opgelost moeten worden. Hierbij is oog voor de zogenaamde macrodoelmatigheidsanalyses. Middels deze analyses kan in verschillende beroepssectoren worden vastgesteld hoeveel Beroepspraktijk Vorming (BPV) plekken nodig zullen zijn. Deze macrodoelmatigheidsanalyses zijn er mede op gericht om schoolgaande jongeren te ondersteunen bij het maken van een goede opleidingskeuze en het vinden van geschikte BPV-plekken. Dit alles om de kwalitatieve mismatch tussen vraag en aanbod aan te pakken (Ministerie OCW, 2006; Raad voor Werk en Inkomen, 2006). Deze preventieve interventies worden in het hedendaagse onderwijs geïmplementeerd. Er moet echter in acht genomen worden binnen welk type onderwijs de interventies van kracht moeten zijn.

Er is namelijk veel onderzoek gedaan naar schooluitval binnen het voortgezet onderwijs (VO) (Beekhoven & Dekkers, 2005), maar nog niet zozeer naar schooluitval binnen het Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO), laat staan de opleiding Sport en Beweging. Dit is opmerkelijk aangezien de grootste groep voortijdig schoolverlaters uit het MBO afkomstig is (CBS, 2007; Scheepmaker & Veer, 2006). Hierbij komt, dat de inhoud en vormgeving van deze studierichting afwijkt van overige MBO studies. De overheersing van praktijkvakken in combinatie met vakspecifieke theorie, kan voor afwijkende knelpunten zorgen. Ook is inmiddels duidelijk dat er een breed scala aan (risico)factoren meespelen in de aanloop naar voortijdig schoolverlaten. Uit de literatuur zijn deze (risico)factoren in kaart gebracht, maar de mate van invloed en aard en omvang wordt veelal niet beschreven (Beekhoven & Dekkers, 2007; Bovend'eerdt, Geertzen, Koevoets & Loo, 2003; Scheepmaker & Veer, 2006; Steeg & Webbink, 2006). Hierbij komt dat naar schoolcondities, die voortijdig schooluitval bevorderen dan wel belemmeren, nog weinig systematisch onderzoek is gedaan (Lieshout, 2003). Antwoord op onderstaande doelstellingen dienen hier een bijdrage aan te leveren.

Het eerste doel van dit onderzoek was inzicht te verkrijgen in de ervaren kwaliteit door voortijdig schoolverlaters en stagedocenten van schoolcondities, met de stage in het bijzonder. Eerder in dit onderzoek is beschreven dat risicofactoren van schooluitval op verschillende deelgebieden kunnen optreden waardoor een mismatch is ontstaan. Deze deelgebieden zijn: individueel, omgeving, schoolintern en schoolextern. Een mismatch kan ontstaan tussen schoolinterne- en het individuele niveau (Salmela Aro, Kiuru, Pietikäinen & Jokela, 2008; Viltegas, 1988), tussen schoolintern- en schoolextern niveau (Wijk, 2005) en tussen individueel en schoolextern niveau (Beekhoven & Dekkers, 2005; Rijken, & Wal, 2002). Het blijkt dat het stageaanbod, wat valt onder de schoolexterne condities, niet voldoende aansluit op de verwachtingen van de student (Beekhoven & Dekkers, 2007; IBO BVE, 2006; Jong, Meulen, Lubben & Kooiman 2006; Scheepmaker & Veer, 2006; Steeg & Webbink, 2006). Door de ervaren kwaliteit van de schoolcondities te achterhalen is in te zien hoe het gesteld is met deze condities, met de stage in het bijzonder. Wanneer verwachtingen van de stage door de leerling tegenover de ervaringen worden gezet, is na te gaan of er sprake is van een ‘mismatch’ tussen de leerling en de stage. Lucassen en Bottenburg (2004) zien kwaliteit als “het voldoen aan de verwachtingen van de klant”, oftewel: de kwaliteit is de verwachting(en) minus de ervaring. In dit onderzoek wordt getracht de gebruikerskwaliteit te achterhalen van bepaalde schoolcondities met de stage in het bijzonder. Dit wederom door de verwachtingen tegenover de ervaringen te zetten. Aangezien ervaringen en verwachtingen subjectieve begrippen zijn, ligt het voor de hand om deze middels dit kwalitatief onderzoek te achterhalen. In het onderzoek van het Ministerie van OCW (2000) is onderzocht wat de invloed van het schoolklimaat (schoolcondities) is, op het voortijdig schoolverlaten van jongeren. De uitkomsten van het onderzoek vormen een goede uitgangssituatie voor de verwachtingen van dit onderzoek. Ervaringen met het schoolklimaat betreffen: ervaring met de docenten was niet positief, gevolgd door spijbelgedrag waar vanuit school niet adequaat op gereageerd werd. Ook schoolgrootte gold mee in negatieve ervaring omtrent het schoolklimaat. Opvallend is dat doorslaggevende redenen om de school voortijdig te verlaten te maken hadden met inhoud van de opleiding. Volgens het Ministerie van OCW werd hier genoemd: verkeerde opleidingskeuze, leservaringen niet interessant genoeg en stageproblemen. Met name deze laatste is interessant voor dit onderzoek. Concrete voorbeelden van stage-ervaringen zijn: onvoldoende stagemogelijkheden (Beekhoven en Dekkers, 2007; Ministerie OCW, 2006; Oberon, 2008; Steeg & Webbink, 2006), een ‘mismatch’ tussen schoolvaardigheden en beroepspraktijk vaardigheden (Eimers & Bekhuis, 2006; Rijken & Wal, 2002), stagewerkzaamheden zijn niet afwisselend genoeg, de stage was

simpelweg niet leuk of uitdagend genoeg meer (Lieshout, 2003; Ministerie OCW, 2000) en/of onvoldoende betrokkenheid en kwalitatief onvoldoende begeleiding (Beekhoven & Dekkers, 2007; Jong, Meulen, Lubben & Kooiman, 2006). Deze onvoldoende ervaren betrokkenheid kan ontstaan vanuit het omgevingsniveau (ondersteuning ouders), het schoolinterne niveau (docenten betrokkenheid) en het schoolexterne niveau (stagebegeleiding). Bedrijfskundig onderzoek suggereert een duidelijke relatie tussen de mate van betrokkenheid en het prestatieniveau (Slootman, 1991; Weggeman, 1995). Hiernaast is gebleken dat betrokkenheid van docenten bij studenten kan leiden tot een warm en ondersteunend klimaat waardoor het uitvalpercentage vermindert. De sleutelkenmerken van betrokkenheid van docenten zijn samenwerking en feedback. De samenwerking tussen student en docent vergroot de ervaren betrokkenheid. Dit geldt eveneens voor de feedback op gedrag en prestaties (Firestone & Pennell, 1993). Bij dit eerste onderzoeksdoel wordt verwacht dat de ervaringen van MBO Sport en Bewegen schooluitvallers met de betrokkenheid van de opleiding bij hun studie en in het bijzonder de stage, niet matchen met de verwachtingen. Dit zou zowel betrekking hebben op het schoolinterne als het schoolexterne niveau. Uit onderzoek van Oberon (2008) en Van Lieshout (2003) blijkt dat docenten eveneens kritisch zijn wat betreft de kwaliteit van de begeleiding. De betrokkenheid vanuit de docenten bij de situatie van de student zou te wensen overlaten. Eveneens de ervaringen met de begeleiding vanuit de stage zou slecht zijn. Van de docenten wordt verwacht, dat deze aangeven dat de betrokkenheid en begeleiding te wensen over laat. Dit zowel met betrekking tot de opleiding als de stage.

Het tweede doel van dit onderzoek is het verkrijgen van inzicht in oorzaken en achtergronden van voortijdig schoolverlaten binnen de opleiding Sport en Bewegen. Steeg en Webbink (2006) geven aan dat enkele achtergrondkenmerken een constante rol spelen bij voortijdig schoolverlaten. Dit betreft veelal individuele- en omgevingskenmerken zoals etniciteit, opleidingsniveau ouders, leeftijd, woonplaats, gezinssamenstelling en sociaal economische status. Een relatie tussen deze kenmerken is dan ook niet onvoorstelbaar. Elk van deze factoren heeft invloed op voortijdig schoolverlaten. Met name als er sprake is van één cumulatie van de nadelige toestand van deze factoren neemt de kans op voortijdig schoolverlaten sterk toe. Er kan duidelijk gesteld worden dat voortijdig schoolverlaten niet een bepaalde oorzaak heeft, maar het eindresultaat is van een samenloop van omstandigheden oftewel één proces (Eimers & Bekhuis, 2006; Lehr et.al., 2004).

Er is zeer weinig onderzoek gedaan naar voortijdig schoolverlaten binnen de opleiding Sport en Bewegen. Wel is bekend op welke niveaus en leerwegen van de mbo opleidingen de meeste schooluitval voorkomt. Dit onderzoek focust zich op tweede jaars MBO

schooluitvallers binnen de opleiding Sport en Bewegen die de beroepsopleidende leerweg (BOL) hebben gevolgd op niveau twee of drie. Binnen het MBO is relatief gezien het meest sprake van schooluitval op het laagste niveau (de assistent-opleiding) en binnen de BOL (Geerligts, Kops, Boer & Veen, 2002; Steeg & Webbink, 2006). Voorts blijkt dat schooluitval op het MBO het hoogst is in het eerste leerjaar. Naarmate de opleiding vordert, neemt het percentage schoolverlaters sterk af (Onderwijsinspectie, 2002). Dit suggereert dat er knelpunten bestaan in de aansluiting tussen vmbo en mbo, bijvoorbeeld als gevolg van het maken van onjuiste opleidingskeuzes (Steeg en Webbink, 2006). Met betrekking tot de relatie tussen niveau en schooluitval geldt: hoe hoger het niveau, hoe lager de schooluitval. Aangezien de opleiding Sport en Bewegen geen niveau één kent, focust dit onderzoek zich op niveau twee en drie (Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS], 2007; Rijken & Wal, 2002; Scheepmaker & Veer, 2006). Eimers en Bekhuis (2006) stellen dat meerdere negatieve achtergrondkenmerken het risico op schooluitval vergroot. Hierbij wordt gerefereerd naar het onderzoek van Rutter (1980, zoals geciteerd in OECD artikel, 1995). Rutter vond dat bij opeenstapeling van vier factoren, de kans op negatieve effecten vertienvoudigd was. Het model dat in Eimers en Bekhuis (2006) wordt weergegeven schetst een kader waarbinnen een dusdanig proces plaatsvindt. In het model draait de schoolloopbaan om het realiseren van een ideale combinatie tussen kind en school, oftewel individu en instituut. Deze ‘fit’ tussen de twee partijen wordt bedreigd door voorvallen of risicofactoren, die gezamenlijk de zogenaamde ‘chain of events’ vormen. Bij een bepaalde cumulatie kan deze *chain* leiden tot schooluitval. Verschillende onderzoeken die gedaan zijn naar voortijdig schoolverlaten geven aan, dat negatieve stage ervaringen een bepalende rol spelen in het proces dat leidt tot schooluitval, of bijdraagt in het proces tot schooluitval. Dit wordt gedaan door meerdere stagegerelateerde knelpunten te beschrijven als invloedrijke factor bij voortijdig schoolverlaten (IBO BVE, 2006; Lieshout, 2003; Jong, Meulen, Lubben & Kooiman, 2006; Ministerie van OCW, 2006; Scheepmaker & Veer, 2006; Oberon, 2008). Er is geen onderzoek gedaan naar specifieke oorzaken van schooluitval binnen de opleiding Sport en Bewegen. Wel is bekend dat MBO studenten de stage als overbodig en een verplichting gaan zien zodra de studiedruk toeneemt (Lieshout, 2003; Marks, 2006; Ministerie OCW, 2000). De opleiding Sport en Bewegen kent een hoge studiedruk, aangezien het merendeel van de studenten naast stage en school zelf intensief aan sport doet. Bij de tweede doelstelling van dit onderzoek wordt verwacht dat stagegerelateerde oorzaken een substantieel aandeel hebben in het achtergrondproces dat leidt tot voortijdig schoolverlaten van MBO Sport en Bewegen studenten. Schoolinterne factoren zouden hierbij door de voortijdig schoolverlaters veelvuldig

als hoofdoorzaak worden genoemd. Wederom op basis van Oberon (2008) en Van Lieshout (2003) kan verwacht worden van de docenten, dat deze hoofdzakelijk individuele factoren benoemen.

Het derde doel van het thesisonderzoek is erop gericht inzicht te verkrijgen in de mogelijke korte termijn gevolgen van voortijdig schoolverlaten van MBO studenten Sport en Beweging. In de nieuwste beleidsnota *Aanval op de uitval* wordt beschreven dat voornamelijk vroeg ontstane taalproblemen, leerstoornissen en gedragsproblemen obstakels zijn voor kinderen tijdens de schoolloopbaan. De gevolgen hiervan kunnen leiden tot sociale uitval (vereenzaming), fysieke uitval (arbeidsongeschiktheid) of morele uitval (criminaliteit). Schooluitval hangt hiermee samen en vormt dus een breder probleem (Ministerie OCW, 2006). Dit brede probleem heeft betrekking op de maatschappij. Beekhoven en Dekkers (2007) benadrukken hierbij dat het hebben van een laag onderwijsniveau, waar de kans op bestaat bij voortijdig schoolverlaters, een onzekere beroepsloopbaan in de laagste segmenten van de arbeidsmarkt tot gevolg kan hebben. Scheepmaker en Veer (2006) voegen hieraan toe dat op lange termijn voortgaande armoede onstaande uit voortijdig schoolverlaten kan leiden tot verlies van normbesef, met als daar het gevolg van het gevaar in het criminele circuit terecht te komen. Hierbij spreekt men ook wel over morele uitval. Vereenzaming en vervreemding van sociale banden valt onder de sociale uitval. Deze vorm van uitval zou hierbij op kort termijn na schooluitval kunnen ontstaan. Sociale uitval en het gebrek aan toekomstperspectief hangen sterk met elkaar samen. Het gebrek aan toekomstperspectief kan hier gezien worden als het definitief verlaten van het onderwijs (geen nieuw opleiding beginnen) en/of niet bezig houden van het verkrijgen van een plaats op de arbeidsmarkt. Een onzeker toekomstperspectief heeft vaak verregaande gevolgen voor zowel de jongere, als voor de maatschappij. Zoals eerder geconstateerd uit het onderzoek van ROA (2004), is het toekomstperspectief van een MBO schooluitvaller wisselvallig. Bijna de helft van het totale aantal zou (tijdelijk) werk vinden, eendere zou alsnog een opleiding gaan volgen en het overige deel (zo'n 15 procent) blijft werkloos. Het arbeidsmarktperspectief zonder een startkwalificatie blijft echter matig tot slecht, aangezien (ongeschoolde) bijbaantjes die op kort termijn verkregen worden niet lang stand houden (Wijk, 2005). Vanuit de verzorgingsstaat geredeneerd, zorgt deze zogenaamde onderbenutting van talent voor een verhoogd beroep op verzorgingselementen zoals de sociale voorzieningen. Ditzelfde leidt tot een kleinere draagkracht voor deze voorzieningen. Dat schooluitval zorgt voor een verhoogt statisch risico staat als een paal boven water. Persoonlijkheidskenmerken en sociale omgevingskenmerken zijn hier zeer bepalend als positieve tegenpool voor vergaande

negatieve gevolgen van voortijdig schoolverlaten (Veld, Korving, Hamdan, & Steen, 2006). Rijken en Wal (2002) hebben mede onderzoek gedaan naar de bestemming van voortijdig schoolverlaters. Opvallend is, dat gesteld wordt dat ROC instellingen nog te weinig zicht hebben op zogenaamde deelnemersbestemming ten opzichte van overige onderwijsinstellingen. Wel is bekend dat ongeveer een derde van de voortijdig schoolverlaters binnen het ROC weer een opleiding gaat volgen. Aangezien binnen een ROC instelling meerdere opleidingen worden aangeboden is dit een voordehand liggende keuze. Van een groot deel voortijdig schoolverlaters is de uiteindelijke bestemming onbekend. De verwachting die aansluit bij het derde doel van dit onderzoek is, dat voortijdig schoolverlaten bij MBO ex-studenten Sport en Beweging op korte termijn leidt tot sociale uitval. Met name het aspect een onzeker toekomstperspectief als onderdeel van deze sociale vereenzaming wordt als uitkomst verwacht. Dit aangezien deze vorm van uitval binnen een kort tijdsbestek na schooluitval waarneembaar zou kunnen zijn (Endwise, Alexander & Steffel Olson, 2004; McCaul, Donaldson, Coladarci & Davis, 1992; Ministerie OCW, 2006). Dit in tegenstelling tot morele uitval, dat in een later stadium waarneembaar zou zijn.

Het laatste doel van dit onderzoek is het verkrijgen van inzicht in de onderwijsbehoeften van MBO Sport en Beweging schooluitvallers en stagedocenten in het algemeen en met betrekking tot de stage in het bijzonder. Er zijn diverse studies gedaan naar de onderwijsbehoeften van (ex)studenten uit het MBO. Voor dit onderzoek is het voornamelijk interessant onder welke condities de voortijdig schoolverlater zou overwegen de studie te hervatten, oftewel; wat zijn onderwijsgerelateerde wensen en behoeften van een voortijdig schoolverlater? Osterman (2000) schetst een sociaal cognitief perspectief met betrekking tot behoeften en de daarbij horende motivatie. Hieruit blijkt dat mensen psychologische behoeften hebben, en dat de tevredenheid ten aanzien van deze behoeften invloed heeft op het gedrag en de perceptie ten aanzien van de school. Binnen de school als sociale organisatie overheerst voornamelijk de behoefte naar de ervaring erbij te horen, of deel uit te maken van het sociale netwerk. De ervaring van acceptatie en betrokkenheid heeft een positieve invloed op het multidimensionale gedrag en attitude ten aanzien van de school. Deze onderwijsbehoefte is essentieel voor deelname aan de school als ondersteunende gemeenschap. Schaps en Solomon (2002) voegen hieraan toe dat een ondersteunend en zorgzaam schoolklimaat intellectuele-, sociale- en morele ontwikkeling van een student stimuleert. het onderzoek van Lieshout (2003) komen voortijdig schoolverlaters aan het woord, waarbij waardevolle suggesties worden gedaan die betrekking hebben op het verbeteren van het onderwijs. Daarbij wordt duidelijk gesteld dat deze verbeteringen zouden

kunnen leiden tot het herintreden van de student in het onderwijs. Opvallend is, dat veel ex-studenten aangeven dat persoonlijke ondersteuning vanuit opleidingsinstanties (waaronder stage-instellingen) gewenst is. Het gevoel deel uit te maken van het onderwijsklimaat ontbreekt. Naast gemiste kansen in schoolklimaat en spijbelbeleid, worden ook stagecondities dusdanig als verbeterpunt genoemd. Ook de afstemming tussen de schoolinterne en schoolexterne organisaties is voor verbetering vatbaar (Lieshout, 2003). Het onderzoek van Oberon (2008) benadrukt ook het punt van persoonlijke ondersteuning. Hierin wordt gesproken van ‘hechting’ tussen beide partijen die voor ondersteuning zorgen. Hieraan wordt toegevoegd dat deze hechting valt of staat met adequaat handelen bij risicosituaties. Onderzoek van het Ministerie van OCW (2006) heeft een aantal interessante toevoegingen met betrekking tot de stagebehoeften. Volgens schooluitvallers mag de algehele stagestructuur strenger. Hiernaast wordt aangegeven dat het mislopen van financiële middelen door stageverplichtingen niet geaccepteerd wordt. Tot slot zou meer afwisseling bij kunnen dragen aan het welbevinden van de student tijdens de schoolloopbaan. Nu komt het voor dat een redelijk aantal studenten een stage heeft waar hij of zij zich niet op zijn of haar plek voelt. (Ministerie van OCW, 2006). Aangezien betrokkenheid en acceptatie een belangrijke onderwijsbehoefte betreft (Lieshout, 2003; Ministerie van OCW, 2006; Oberon, 2008; Osterman (2000); Rijken & Harms, 2002; Steeg & Webbink, 2006), wordt de verwachting omtrent het vierde doel van dit onderzoek hiernaar geformuleerd. Verwacht wordt dat betrokkenheid en acceptatie een belangrijke onderwijsbehoefte van MBO Sport en Bewegen schooluitvallers is. Dit alles door middel van wederzijdse afstemming met de student binnen de school en tijdens de stage, alsmede interesse vanuit de begeleiding in de persoonlijke situatie van de student. Tevens wordt verwacht, dat de docenten negatief getinte uitspraken omtrent de betrokkenheid kunnen bevestigen en een betere samenwerking met studenten en stage instellingen wensen.

METHODE

Deelnemers

In totaal hebben dertien personen deelgenomen aan dit onderzoek. Elf voortijdig schoolverlaters van de opleiding Sport en Bewegen plus twee stagedocenten binnen de opleiding Sport en Bewegen. De docenten zijn betrokken in het onderzoek zodat eventuele negatieve uitlatingen te nuanceren zijn en de perspectieven op de knelpunten tweezijdig belicht worden. Dit om een zo objectief mogelijk beeld van de schooluitval problematiek te

krijgen. De selectie van schooluitvallers is gemaakt door middel van een willekeurige steekproef, op basis van uitstroomlijsten die afkomstig zijn van de ROC administratie. Van de ex-studenten zijn er zeven afkomstig van het ROC Sport en Bewegen Midden Nederland en vier zijn afkomstig van het Albeda College Rotterdam. De elf ex-studenten bestonden uit één vrouwelijke-, en tien mannelijke deelnemers. Dit grote verschil is te verklaren door een oververtegenwoordiging van jongens binnen de opleiding. De NSA had met het ROC Midden Nederland al een samenwerkingsverband. Het Albeda College Sport en Bewegen te Rotterdam is in tweede instantie bij het onderzoek betrokken vanwege een lage respons van voortijdig schoolverlaters. Het bleek zeer moeilijk om voortijdig schoolverlaters te traceren en te laten participeren aan het onderzoek. Alle studenten zijn van de beroepsopleidende leerweg (BOL) studenten binnen het ROC Sport en Bewegen. De gemiddelde leeftijd van BOL leerlingen ligt lager dan bij leerlingen van de Beroepsbegeleidende leerweg (BBL leerlingen), wat de schooluitval risicovoller maakt bij deze groep. De gemiddelde leeftijd van de studenten is 18 jaar met een sd van 2 jaar. De twee vrouwelijke docenten van het ROC Midden Nederland en het Albeda College Rotterdam waren respectievelijk 26 en 38 jaar oud. Voor het onderzoek is de anonimiteit van de deelnemers gewaarborgd. In dit onderzoek is sprake van inhoudelijke generalisatie en geen statistische generalisatie. Er wordt in dit onderzoek namelijk beoogt, het verschijnsel voortijdig schoolverlaten vanuit deze twee unieke situaties te belichten. Hierbij zullen de uitspraken van schooluitvallers herkenbaar (en in die zin bruikbaar) zijn voor studenten en docenten van vergelijkbare opleidingen. Het ROC Midden Nederland en het Albeda College Rotterdam zijn niet op statistische redenen, maar op veldinhoudelijke redenen betrokken in het onderzoek (Baarda, Goede & Teunissen, 1995).

Enquête

De vragenlijst bestond uit zes inleidende vragen (Deel I), een 100 punten vraag (Deel II) en een toelichting op de 100 punten vraag (Deel III). Aan het eind van de vragenlijst werd de respondent gevraagd of hij/zij bereid was om nog geïnterviewd te worden, om de inhoud van de ingevulde enquête verder te bespreken. De 100 punten vragenlijst is afgenomen om een eerste indruk te krijgen van de prioritering van hoofdoorzaken van schooluitval, aangegeven door de schooluitvallers. De hoofdoorzaak waaraan de meeste punten zijn toegekend, heeft volgens de ex-studenten de grootste invloed gehad op schooluitval. In deel 1 werd allereerst naar personalia gevraagd. Vraag twee had betrekking op de motivatieredenen om met deze opleiding te beginnen (onderzoeksvraag 1), vraag drie welk schooljaar men gestopt is (onderzoeksvraag 2). Bij vraag vier werd nagegaan of men nu weer een nieuwe

opleiding gestart is (onderzoeksvraag 3), en zo niet, werd bij vraag vijf gevraagd of men in de toekomst nog een opleiding zou willen volgen (onderzoeksvraag 3). Tot slot van deel 1 konden de niet-schoolgaande jongeren bij vraag zes aangeven wat er binnen het MBO onderwijs zou moeten veranderen, zodat ze weer een nieuwe opleiding zouden overwegen (onderzoeksvraag 4). In deel 2 van de vragenlijst werd middels een 100 punten vraag (Van Rossum, 1993) nagegaan wat de belangrijkste redenen waren van de schoolverlaters om te stoppen met de opleiding Sport en Beweging (onderzoeksvraag 2). Aan de respondent werd gevraagd om ten aanzien van voorgecategoriseerde redenen van schooluitval, de voor hem of haar meest belangrijke reden(en) de meeste punten te geven. Het was voor de respondent ook mogelijk om een extra reden toe te voegen. Het totaal aantal punten moest uiteindelijk op 100 uitkomen. Op basis hiervan was het mogelijk een prioritering in redenen voor schooluitval te onderscheiden. De zestien motiveredenen zijn geformuleerd op basis van de literatuur (Beekhoven & Dekkers, 2007; Bovend'eerd, Geertzen, Koevoets & Loo, 2003; Faber, 2008; IBO BVE, 2006; Jong, Meulen, Lubben & Kooiman, 2006; ROC Midden Nederland, 2009; Scheepmaker & Veer, 2006; Steeg & Webbink, 2006) en hebben elk betrekking op één van de vier niveaus: individueel, omgeving, schoolextern of schoolintern. De beschreven motiveredenen bij individueel niveau zijn: *het te moeilijk vinden, om gezondheidsredenen, persoonlijke leerproblemen en motivatieproblemen*. Onder het omgevingsniveau valt: *ongunstige thuissituatie, weinig tijd door werk, werkzaamheden voor school buiten schooltijd werd teveel, fulltime werk aangeboden gekregen*. Schoolexterne motiveredenen: *stage liep mis, geen stage kunnen vinden, ongunstig lesrooster, reistijd was ongunstig*. De beschreven schoolinterne redenen zijn geoperationaliseerd met: *lessen(sfeer) niet goed, school geen betrokkenheid bij studie, medestudenten niet leuk en docenten niet goed*. De open vraag in deel 3 is een kwalitatieve verdieping van de 100 punten vraag van deel 2. De respondent werd verzocht de aangegeven hoofdreden(en) met een eigen situatieschets verder te specificeren. Dit ten behoeve van onderzoeksvraag 2 en 3.

Open interview

Het open interview is een zeer geschikte kwalitatieve onderzoeksmethode om betekenissen van de respondenten te onderzoeken. Middels deze onderzoeksmethode beschrijft en interpreteert de onderzoeker betekenissen in- en van situaties, gebeurtenissen en personen. Dit alles met behulp van de verkregen kwalitatieve gegevens. De kwalitatieve gegevens hebben betrekking op aard, waarde en eigenschappen van het onderzochte verschijnsel (Baarda, Goede & Teunissen, 1997). Kwalitatief onderzoek is erop gericht

betrouwbare indicaties te verkrijgen van wat er leeft onder een bepaalde doelgroep en waarom. Het is exploratief en verkennend, en wordt veelal kleinschalig uitgevoerd. De N.S.A. als opdrachtgever krijgt via dit onderzoek inzicht in de emotionele drempels, knelpunten, attitudes, percepties, wensen en behoeften van de doelgroep. Deze onderzoeksmethode wordt voornamelijk toegepast wanneer meer diepgang in de informatie gewenst is (Baarda et al., 1997). Doorgaans is de betrouwbaarheid bij open interviews niet erg groot, aangezien de dataverzameling open en minder gestructureerd verloopt dan een gesloten dataverzamelmethode. Om de betrouwbaarheid te vergroten zijn tijdens de interviews zowel digitale spraakopnamen als schriftelijke aantekeningen gemaakt. Hiernaast is een gestructureerde topiclijst aangehouden om de gesprekken eenzijdig te laten verlopen. Vanzelfsprekend is de mogelijkheid open gehouden om eigen ervaringen te bespreken die kunnen afwijken van deze topiclijst. Tot slot is er sprake van triangulatie, aangezien zowel vragenlijsten als interviews zijn afgenomen. Dit alles om mogelijke overeenkomende informatie ten behoeve van de betrouwbaarheid, en aanvullende informatie ten behoeve van de interne validiteit te krijgen (Baarda et al., 1997).

De eerste topics; ervaring schoolperiode, keuze voor opleiding Sport en Beweging, concrete opleidingsverwachtingen, niet waargemaakte verwachtingen, stage verwachtingen, algemene-/positieve-/negatieve stage ervaringen en gefundeerde stagekeuze hebben betrekking op de eerste onderzoeksvraag waarbij verhouding tussen ervaringen en verwachtingen omtrent de opleiding en stage centraal staan. Vervolgens zijn de hoofdredenen van voortijdig schoolverlaten bevraagd en de invloed en knelpunten van de stage hierbij. Deze topics; concrete motiveredenen tot schoolverlaten, (mogelijk) aandeel stage bij schooluitval, aandeel eerder genoemde negatieve opleiding/stage ervaringen hebben betrekking op de tweede onderzoeksvraag. De hierop volgende topics; persoonlijke impact schooluitval, mate van sociale contacten na schooluitval, dagelijkse bezigheden na schooluitval en toekomstige onderwijsbehoeften betreffen de gevolgen van schooluitval en hebben betrekking op de derde onderzoeksvraag. Tot slot kwamen de onderwijsbehoeften aan bod met de topics opleidingsvoorwaarden, stage voorwaarden en persoonlijke adviezen, die allen betrekking hebben op onderzoeksvraag vier. De analyse van de interviewgegevens is gedaan volgens het methodische stappenplan beschreven in Baar (2002).

Procedure

Op aanvraag van de NSA is ten eerste contact gezocht met het ROC Midden Nederland. Uit een eerste oriënterend gesprek met de opleidingscoördinator bleek een wederzijdse samenwerking wenselijk. Naast dit gesprek met de opleidingscoördinator hebben er nog twee oriënterende gesprekken plaatsgevonden met de MBO Raad en het Albeda College Rotterdam. In deze oriënterende gesprekken zijn onderwerpen besproken die qua aard overeenkomen met die van de interviews. Dit om een globale situatieschets te kunnen maken van het Middelbaar Beroepsonderwijs en het voortijdig schoolverlaten als algemeen onderwijsprobleem. Om het probleem voortijdig schoolverlaten vanuit een tweezijdig perspectief te belichten, is ervoor gekozen zowel docenten als studenten te interviewen. Op basis van de literatuur, zijn de eerste docenten interviews opgesteld. Deze interviews betreffen een analoge uitwerking van de studenteninterviews. Het ROC Midden Nederland heeft vervolgens contactgegevens van ex-studenten vrijgegeven. Aan de hand van deze contactgegevens zijn in totaal 105 vragenlijsten verstuurd, deels over de e-mail, deels via de post. In de vragenlijst als onderzoeksinstrument is de optie om mee te werken aan een interview opgenomen. In afwachting van de respons van de ex-studenten is het docenteninterview gehouden, met de stage-/zorg coördinator van het ROC Midden Nederland. Voorafgaand aan het interview is de vragenlijst besproken en duidelijk gemaakt dat de interviewresultaten ten behoeve van het onderzoek zouden dienen. Het doel van dit onderzoek is theorieontwikkeling, naar een onderwijsvraagstuk waar nog maar weinig explorerend onderzoek naar verricht is. Verwacht werd tussen de 10 en 15 voortijdig schoolverlaters middels een interview te betrekken in het onderzoek. De respons op de vragenlijsten bleek erg laag. In navolging hiervan is telefonisch contact gezocht met de ex-studenten en zijn er interview afspraken gemaakt met de ex-studenten. Om het aantal participanten te vergroten is ervoor gekozen ex-studenten van het Albeda College Rotterdam in het onderzoek te betrekken. Ook hier is ervoor gekozen de stagecoördinator middels een interview deel uit te laten maken van het onderzoek. De studenten interviews hebben deels plaatsgevonden bij de deelnemers thuis, deels op een neutrale locatie als deels op de nieuwe of oude schoollocatie. De duur van de interviews liep uiteen van 20 minuten tot 40 minuten. Alle interviews zijn opgenomen met behulp van een voicerecorder, dit om de betrouwbaarheid te vergroten. Via analytische inductie, is gekomen tot een kernlabelsysteem per onderzoeksvraag. Dit kernlabelsysteem geeft in feite een antwoord op desbetreffende onderzoeksvraag (Baar, 2002; Baarda et al., 1997).

RESULTATEN

Bij deze resultatenbeschrijving zullen enkel de belangrijkste resultaten per doelstelling uit het onderzoek besproken worden. Hierbij komt, dat de verschillende resultaten van de twee onderzoeksinstrumenten bij elkaar besproken worden. Dit is gedaan, aangezien de resultaten die verkregen zijn middels beide onderzoeksinstrumenten overlap hebben. De cursieve kopjes zijn kernlabels, geformuleerd uit veelgenoemde interviewcitaten.

De eerste doelstelling van deze studie was het verkrijgen van inzicht in de ervaren kwaliteit door voortijdig schoolverlaters en stagedocenten van schoolcondities, met de stage in het bijzonder.

Meer structuur en duidelijkheid in de opleiding verwacht

Wat als eerste op is gevallen bij de opleidingsverwachtingen van de voortijdig schoolverlaters, is dat er voorafgaand aan de opleiding veel structuur en duidelijkheid werd verwacht door de ex-studenten. Deze verwachting is vervolgens niet waargemaakt aangezien er veel onduidelijkheid omtrent lessen, organisatie en afspraken bestond onder de studenten. *'(...) dat ik het een rommeltje vond op de opleiding. Ik had echt meer structuur verwacht.. (...) Voor mij was het vooral opvallend dat ik van een gestructureerde middelbare school afkwam, en eigenlijk een soort van losgelaten werd en niet precies wist wat ik moest doen'* (Resp. 5). De ex-studenten hadden betere afspraken verwacht en gaven veelvuldig aan dat er sprake was van miscommunicatie tussen studenten en docenten. Deze onduidelijkheid en gebrek aan informatie, gaf studenten ook de ruimte om hun eigen gang te gaan, gingen daardoor makkelijker in de fout. *'Door de onduidelijkheid die er heerste was er ook genoeg ruimte voor zelf dingen maar te gaan regelen (...) of in veel gevallen, ook gewoon helemaal niets te regelen, veel dingen werden toch niet echt gecontroleerd'* (Resp. 5). Opvallend was, dat de docenten in veel gevallen debet waren aan deze onduidelijkheid en gebrek aan structuur. Op meerdere vlakken hadden de ex-studenten geen goede ervaringen met docenten. Zo waren docenten bevooroordeeld, niet behulpzaam genoeg, botsen met elkaar en wisten in meerdere gevallen zelf niet hoe de zaken in elkaar staken. *'Ook de leraren zelf wisten nog niet helemaal hoe alles in elkaar stak (...) Ze wisten in ieder geval niet veel en dat kwam er rommelig over'* (Resp. 9). En soms zorgde dat voor frustratie bij de student *'(...) Dus bij de ene mocht je het zo doen, en bij de ander mocht je het dan weer niet zo doen. Dus dat was ook heel eh, frustrerend.'* (Resp. 8). Het was duidelijk dat de docenten een aandeel hadden in het gebrek aan duidelijkheid, structuur en inhoud van de opleiding. Toch was er enige nuance aan te

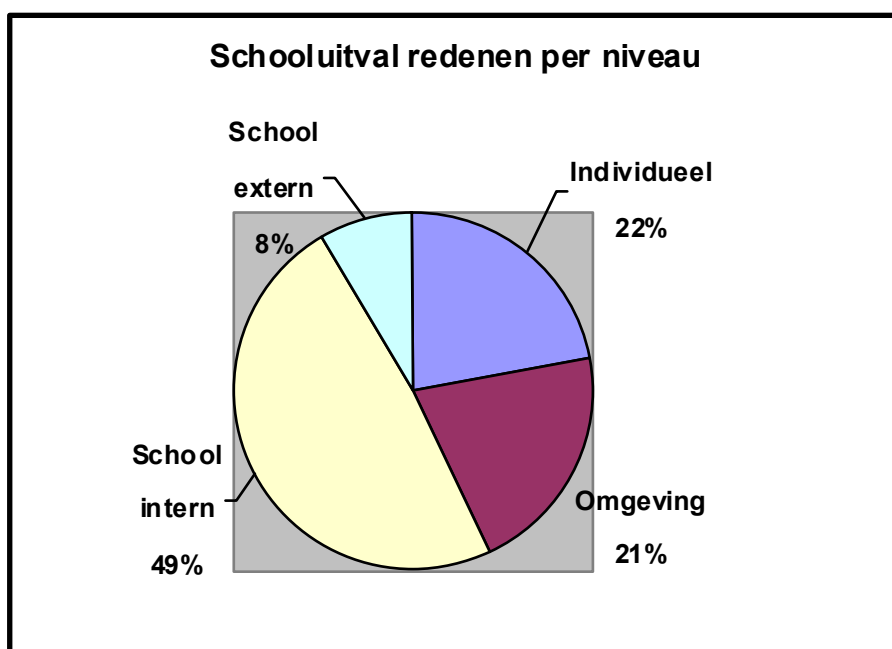
brengen in het negatieve beeld dat geschetst werd. Naast de geïnterviewde docenten, die de begeleiding van de docenten prezen *‘Nou allereerst vind ik dat de begeleiding van de studenten erg goed is.. Wij signaleren al heel vroeg of iemand de verkeerde kant op gaat en of het nodig is om deze weer op (...) het juiste spoor te brengen’ (Resp. 1)*, waren ook de studenten enigszins tevreden over de benadering en begeleiding van de docenten *‘Voor de rest vind ik de sportactiviteiten en de uitleg hierbij echt wel goed en het wordt wel goed aangeboden’ (Resp. 4)* en *‘ook de benadering van de docenten was leuk, ze brachten de lessen allemaal wel enthousiast en aardig’ (Resp. 10)*. Al bleef de toon over het algemeen negatief met betrekking tot de duidelijkheid en deskundigheid van de docenten.

Stagebegeleiding vanuit stage goed, vanuit school slecht

De voortijdig schoolverlaters hadden aangegeven dat er voorafgaand aan de stage verwacht werd dat deze goed begeleid zou zijn. Daarbij moest de begeleider je helpen nieuwe dingen te leren. Een leerzame stage werd ook als verwachting opgegeven. Een goede band met de stagebegeleider en/of de keuze voor een bekende als stagebegeleider genoot hierbij de voorkeur *‘Je moet veel nieuwe dingen kunnen en ook mogen leren op je stage. De begeleider moet je daarbij helpen, want samen met hem moet je afspraken maken. Hij bepaald ook je voortgang’(Resp. 10)*. De ervaringen met betrekking tot de begeleiding en leerzaamheid van de stage kwamen over het algemeen overeen met de verwachtingen. Er werd aangegeven dat de stagebegeleiders de zaken goed geregeld hadden, graag wilde helpen, voldoende feedback gaven en van tevoren duidelijk maakten op welke manier er begeleid zou worden *‘Ook dachten de begeleiders met je mee en hielpen mij goed, ja.. de begeleiding was goed. (...) ik ben toch wel mijn eigen weg gegaan samen met mijn stage toen.. Dat is goed bevallen’ (Resp. 5)*. De begeleiding vanuit het stageadres is goed bevallen. De stagebegeleiding vanuit de opleiding is echter zeer slecht bevallen. De controle was slecht aangezien er niet achterhaald werd of de stageuren gemaakt werden, er zou weinig tot geen communicatie tussen de stage en de opleiding zijn geweest en er zouden voornamelijk geen stagebezoeken hebben plaatsgevonden. Volgens de schooluitvallers werd hier vaak misbruik van gemaakt door de studenten *‘ (...)dat sommigen er heel losjes over zijn en soms de kantjes ervan aflopen op de stage (...) eigenlijk wordt er misbruik gemaakt van de situatie op deze manier, zonder stagebezoeken enzo..’ (Resp. 10)*. De ex-studenten gaven aan dat de organisatie rondom de stage niet goed afgestemd was met de stage instellingen en dat de studenten met veel onduidelijkheid de stage in gingen. Het gebrek aan controle zou hierbij voor problemen op de stage hebben gezorgd, en het gebrek aan interesse in de stage zou bovendien een slechte

indruk achtergelaten hebben bij de stage instellingen. De docenten gaven echter aan, dat zelfstandig afspraken nakomen door de studenten al een hele opgave was en dat eigen verantwoordelijkheid nemen te moeilijk was, waardoor mogelijk stageproblemen konden ontstaan. *‘Dan moeten ze het merendeel van hun schoolzaken al zelf regelen. Die verantwoordelijkheid nemen voor eigen keuzes is wel iets dat een grote rol speelt denk ik..’* (Resp. 2). Al werd het probleem van de ontstane onduidelijkheid bij de stage instelling gelegd. Dit met de reden dat de studenten structuur gewend waren vanuit school en dat deze ontbrak op de opleiding *‘Toch wordt je op de stage niet zo goed in de gaten gehouden als op school. Dit heeft te maken met de sturing tijdens de stage zelf. Hier ontstaat dan ook een hoop onduidelijkheid uit’* (Resp. 2). Al werd hierbij wel aangegeven dat een aanpassing in de betrokkenheid vanuit school bij de stage tot verbetering zou kunnen leiden *‘Nog beter de stagebedrijven informeren over onze doelstellingen. Zorgen dat het eerste bezoek zo snel mogelijk plaatsvindt. Dat de verwachtingen van beide kanten gelijkgestemd zijn. (...) Dus het afleggen van stagebezoeken is heel erg belangrijk (...)’* (Resp. 1).

De tweede doelstelling van deze studie was het verkrijgen van inzicht in de oorzaken en achtergronden van voortijdig schoolverlaten binnen de opleiding Sport en Bewegen. De gegevens die verkregen zijn middels de vragenlijsten, hebben inzicht verschaft in de hoofdoorzaken van schooluitval. Zoals eerder in dit onderzoek is aangegeven waren deze oorzaken in te delen onder vier niveaus. In figuur 1 is te zien welke niveaus het meest vertegenwoordigd zijn in de oorzaken van voortijdig schoolverlaten. Opvallend aan de algemene verdeling, is dat bijna de helft van de genoemde hoofdoorzaken betrekking hebben op het schoolinterne niveau. De hoeveelheid hoofdoorzaken die betrekking hebben op het schoolexterne niveau zijn het minst genoemd. Dit vertoont overeenkomsten met de verwachting, aangezien schoolexterne oorzaken als achtergrond invloed werden verwacht. Ook werd al verwacht dat schoolinterne oorzaken veelvuldig zouden worden genoemd door de ex-studenten. Opvallend is ook dat de omgevingsoorzaken een even groot aandeel hebben als individuele oorzaken.

Figuur 1: Hoofdredeenen schooluitval per niveau

In totaal had 22% van het totale aantal hoofdredeenen van voortijdig schoolverlaten betrekking op het individuele niveau. Uit de 100 punten vragenlijsten is gebleken dat er één voorgecategoriseerde factor tussenuit sponng die betrekking had op het individuele niveau. Aan *'Ik had motivatie problemen'* werden de meeste punten toegekend (10,5%). Het feit dat de voortijdig schoolverlaters motivatieproblemen hoog lieten meetellen in de keuze de opleiding voortijdig te beëindigen is opvallend. De interviewresultaten bevestigen het beeld dat met de vragenlijsten werd gecreëerd.

Laksheid en gebrek aan motivatie zorgen voor studieproblemen

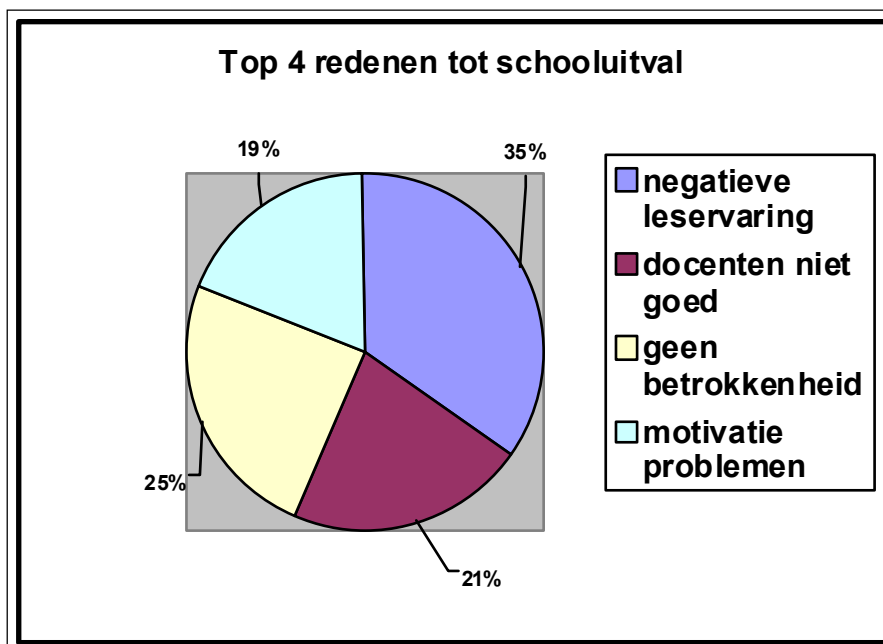
De voortijdig schoolverlaters legden de schuld niet alleen bij de onderwijsinstelling of het stageadres. De hand werd ook in eigen boezem gestoken wanneer over hoofdoorzaken van schooluitval werd gesproken. De motivatie werd in grote mate bepaald door de onderwijsinstelling zelf. Toch gaven enkele schooluitvallers aan dat de tegenzin is ontstaan uit bestaande twijfels, verandering van instelling of eigen laksheid *'Misschien is het ook een beetje laksheid van mij geweest hier en daar, maarja, ik had in sommige momenten ook mijn hoofd er niet echt bij'* (Resp 5.). De studenten gingen met een bepaalde instelling een opleiding starten en niet iedereen was in staat om gemotiveerd te blijven naast alle veranderingen binnen de eigen situatie. Volgens de docenten hadden veel studenten in het tweede jaar twijfels over de studie en kwamen algehele motivatieproblemen vaak voor, al

waren de studenten vaak intelligent genoeg *'Ik denk dat motivatieproblemen de grootste reden is om te stoppen'* (Resp. 1). Door laksheid zou een studieachterstand makkelijk opgelopen zijn. Een beetje achterstand hier en daar viel te overzien, maar het overzicht bleek snel weg te zijn wanneer ook uren werden gemist en de achterstand mee werd genomen naar het tweede jaar. *'Wat eigenlijk ook wel lang heeft meegespeeld is een kleine achterstand die ik had opgelopen Een bepaalde basiskennis had ik dus niet'* (Resp. 3). In totaal had 21% van de hoofdredenen betrekking op het omgevingsniveau. Uit de vragenlijst is gebleken dat aan *'Thuis/privé situatie was niet goed/gunstig/te weinig ondersteuning'* de meeste punten werden toegekend (8,2%). *'Huiswerk/ werkzaamheden voor school buiten schooltijd werd teveel'* speelde met 4,5% ook een aanzienlijke rol. De privésituatie speelde op dit niveau dus de grootste rol in het voortijdig schoolverlaten. Wederom werd dit beeld bevestigd door de interview resultaten.

Thuisituatie belemmert schoolsituatie

De thuisituatie ging voor de schoolsituatie. Het belang van een rustige en ondersteunende thuisituatie bleek wel uit de verkregen gegevens omtrent de invloed van de omgeving op het voortijdig schoolverlaten. Het was moeilijk om volledige inzet te tonen wanneer de thuisituatie niet gunstig was. Er konden problemen ontstaan met vrienden, partners en ouders *'De hele tijd heeft dat meegespeeld (...) Ik weet wat het belangrijkste was, en dat was hoe het met mijn vriend ging. Het was dus soms zo druk in mijn hoofd dat ik blij was dat ik besloten had te stoppen, dan geeft dat iets meer rust weet je'* (Resp. 5). Maar hiernaast kon ook de drukte met eigen sport en het sociale leven voor problemen zorgen. Duidelijk was wel dat de schoolzaken bleven liggen in het belang van de thuisituatie *'(...) dat is toch wel moeilijk om dan je eigen dingen gewoon door te blijven zetten (...) dat werkt niet echt mee aan het inzetten voor je studie kan ik wel zeggen'* (Resp. 8). Ook de docenten bevestigden dat problemen thuis van doorslaggevend belang kunnen zijn. In het derde schooljaar zou dit zelfs hoofdoorzaak kunnen zijn.

In totaal had 49% van de genoemde hoofdredenen betrekking op de schoolinterne dimensie. Zoals in figuur 2 zichtbaar is, bestaat de top drie van hoofdredenen louter uit factoren die betrekking hebben op dit niveau. *'De lessen waren niet goed/interessant genoeg/lessfeer was niet goed'*, *'De school toonde geen betrokkenheid bij mijn studie'* en *'Ik vond de leraren niet goed/leuk'* kregen de meeste punten toegewezen. Ook in de interview gegevens werden voornamelijk de weinig betrokken docenten en de oninteressante lessen benoemd.

Figuur 2: Top 4 van totaal aantal redenen van schooluitval

Ontevredenheid over docenten

Een gebrek aan behulpzaamheid en enthousiasme, slecht contact en miscommunicatie en niet stimuleren of motiveren werd genoemd. De onduidelijkheid die gedurende de opleiding bij sommige schoolverlaters de boventoon voerde, was hierbij voor een deel toe te schrijven aan de docenten *‘Op den duur vond ik de opleiding gewoon niet meer leuk weet je. (...) Ik vond het contact tussen de docent en student echt slecht. Gewoon goed contact is toch niet echt moeilijk lijkt mij. (...) dat leuke contact miste ik echt’* (Resp. 9). Het gebrek aan behulpzaamheid en betrokkenheid bleek in sommige gevallen ook bij het maken van afspraken *‘Ik ben zelf naar de leraren toe gegaan om extra bijlessen en uitleg te vragen over alle dingen die ik gemist had. (...) maar ik heb nooit echt een afspraak met ze kunnen maken, dat is ook zoiets raars’* (Resp. 3). Uit meerdere interviews is gebleken, dat een achterstand ervoor heeft gezorgd dat de situatie onoverzichtelijk werd. Het niet afronden van vakken of toetsen lag volgens de schoolverlaters deels bij zichzelf. De omgang met docenten kon echter de aanleiding zijn geweest voor het opbouwen van zo’n achterstand. De geïnterviewde docenten bevestigden dat een achterstand vaak meespeelt bij een student die uitvalt.. Daarbij was de achterstand niet te wijden aan gebrekkige docenten, maar aan de ondoordachte vakken keuze. Omdat er te weinig verdiept werd in de keuzevakken, is de kans groot dat de motivatie en interesse in die lessen afneemt.

Lessen niet leuk

Naast de docenten, werden ook de lessen veelvuldig oninteressant en niet leuk gevonden door de schooluitvallers. De lessen waren soms zo oninteressant waardoor studenten wegbleven en hierdoor de uren niet haalden. Ook werd aangegeven dat er teveel onnodige dingen gedaan moesten worden, tijdens de lessen waar men de meerwaarde niet van inzag en zat er te weinig afwisseling in de manier van lessen aanbieden *'Als je de manier van lessen aanbieden gezien zou hebben, dat is ook niet echt spetterend. (...) Er zat te weinig afwisseling in de manier van aanbieden van de lessen denk ik'* (Resp. 9). De meerwaarde werd voornamelijk gemist in de lange computerlessen. Aangezien het een praktische opleiding betreft en veelal praktisch ingestelde studenten huishoudt, kwam het voor dat deze theorielessen niet in goed aarde vielen, wat weer een reden was om de opleiding te staken. Hierbij kwam dat de uitdaging in de lessen gemist werd. Eentonig, veel dezelfde dingen en een gebrek aan avontuur werd genoemd. De docenten gaven aan dat er weliswaar vaak opleidingsproblemen met docenten en lessen geconstateerd werden, maar dat deze niet altijd per definitie doorslaggevend hoefden te zijn *'Want we hebben ook veel studenten, dat wanneer het op school niet zo lekker loopt en dat de stage wel super goed, dat hij daardoor de opleiding toch nog doorzet'* (Resp. 1).

Van het totaal aantal hoofdredenen had 8,2% betrekking op schoolexterne factoren. Aan *'Het lesrooster was niet goed/gunstig'* (5%) werden de meeste punten toegekend. Uit de vragenlijsten is gebleken dat hoofdoorzaken op dit niveau ondervertegenwoordigd zijn. Opvallend is, dat uit de interviews blijkt dat de stage als oorzaak zeker niet onderschat moet worden, en wel degelijk een grote indirecte rol kan spelen bij voortijdig schoolverlaten.

De stage is een achtergrondoorzaak

Uit de gegevens is af te leiden dat de algemene gedachte was, dat de stage een bijzondere bijzaak was en dus mede bijdroeg aan voortijdig schoolverlaten. De stage als enige factor van voortijdig schoolverlaten zou niet voor te stellen zijn. Er zou eerder gekozen worden om een andere stage te beginnen. Het nadeel hierbij was, dat de stage helemaal opnieuw doorlopen moest worden wanneer er enkel van stage gewisseld werd. Dit zou weer kunnen zorgen voor een grotere studieachterstand. Dit zou later weer van invloed kunnen zijn op de motivatie en ook op schooluitval. Ook de docenten gaven aan dat de stage niet vaak direct leidt tot voortijdig schoolverlaten. *'(...) Dan zouden ze eerder van stage wisselen. Hoewel dit ook nog wat organisatorische probleempjes met zich meebrengt (...)De stage speelt mee in de motivatie voor school'* (Resp. 2). Naast dat de stage als bijzaak werd

bestempeld, zijn er voldoende voorstellingen beschreven waaruit op te maken was dat de stage een grotere invloed had op schooluitval dan op voorhand gesteld werd. Zo werd aangegeven dat de stage van invloed kan zijn op de motivatie voor school, kan het je instelling tegenover school veranderen, dat het zeer goed voor te stellen was dat stage een groot aandeel hierin had en dat bij enkelen de stage ook daadwerkelijk een rol heeft gespeeld *'Bij mij heeft dat wel ehh meegespeeld. (...) stage verslagen maken, (...) daar ben ik uiteindelijk ook wel een beetje op afgerekend'* (Resp. 4). Maar voornamelijk de stage als bekrachtigende factor is opvallend. Wanneer er sprake was van meerdere problemen, kon een tegenvallende stage van doorslaggevende waarde zijn. Ook de beide docenten gaven aan dat de stage van invloed kan zijn. *'Dus dat de stage ertoe bijdraagt inderdaad, dat de opleiding gestaakt wordt is maar een klein deel'* (Resp. 1). Met name de vele uren en wisselende stagetijden vormden een belemmering volgens zowel de studenten als de docenten *'(...) en dat is echt verschillende tijden. En meestal is dat tot laat 's avonds dus dan kom je niet goed uit met je trainingstijden. En dan zit ik met een probleem'* (Resp. 7).

De derde doelstelling van deze studie was het verkrijgen van inzicht in de mogelijke gevolgen van voortijdig schoolverlaten van MBO studenten Sport en Beweging.

Teleurstelling en opluchting na voortijdig schoolverlaten

Het persoonlijk effect dat voortijdig schoolverlaten heeft, is dat de ex-studenten een slecht gevoel over het onderwijs en over zichzelf over hielden. Het stoppen met de opleiding was een keuze die diep van binnen al voor teleurstelling en een 'rotgevoel' zorgde. Daarbij hadden veel ex-studenten altijd de hoop gehad toch door te gaan *'(...)dat is wel jammer. Vooral omdat je aan het eind nog zo hard je best doet. Dan zie je dat dat toch niet genoeg is'* (Resp. 6). De periode waarin het slecht ging en voortijdig schoolverlaten dreigde, was ook een periode van twijfel en onzekerheid. De docenten zagen het over het algemeen nog somberder in dan de schooluitvallers zelf. Zo zou de periode na uitval gepaard gaan met depressie gevoelens, een neerwaartse spiraal en het zoeken naar jezelf *'Het effect kan zeker dramatisch zijn voor een student. (...) Volgens mij een gevoel van depressie, dat lijkt mij heel logisch. Want je bent toch zoekende naar jezelf, wat moet ik met mijn leven'* (Resp. 1). Toch werden er ook positieve uitlatingen gedaan over de periode na schooluitval. De ex-studenten hadden lange tijd rond gelopen met de gedachte om te stoppen en hierbij veel problemen gehad binnen de opleiding. Stoppen met de opleiding maakte een einde aan deze gevoelens en zorgde soms voor opluchting of zelfs blijdschap. Daarbij zouden de schooluitvallers al langere tijd zijn voorbereid op het stoppen met de opleiding *'(...) dus je kan wel zeggen dat ik er al*

een langere tijd mee bezig was ja. Als je er steeds vaker klaar mee bent dan werk je er eigenlijk ook naartoe, je bereid jezelf er eigenlijk al op voor' (Resp. 5). Tenslotte was het ook een troost dat de schoolperiode niet geheel voor niets is geweest. Er zou toch voldoende geleerd zijn en sommigen hebben er zeker wel iets aan gehad.

Minder sociaal contact na schooluitval

De uitlatingen in hoeverre de schooluitvallers nog contact hadden met vrienden of vriendinnen waren verdeeld. Uit de interviews is naar voren gekomen dat de mate van sociaal contact na schooluitval enigszins was afgenomen. Ze zouden minder regelmatig of helemaal niet meer naar school toe gaan waardoor sociale contacten op school minder onderhouden werden *'Ja, toen ging ik iets minder met die jongens om. Ik heb in de tijd dat ik gestopt ben redelijk wat bijbaantjes gedaan'* (Resp. 3). Er was voornamelijk contact onderhouden over internet of incidenteel tegen het lijf lopen, maar niet zo regelmatig als voor de schooluitval. De meeste tijd werd thuis of bij een bijbaantje doorgebracht *'En als dan 's ochtends je wakker gaat dan sla je hem ook wel eens uit en draai je je nog even een keer om dusja. Zo kwam ik toch wel de dag door..'* (Resp. 5). Naast deze reacties, waren er ook enkelen die meer sociaal contact onderhielden. In sommige gevallen werd dat op school afgesproken om bij te praten of privéproblemen te bespreken. Van totale vereenzaming was dus geen sprake.

Voldoende toekomstperspectief

De voortijdig schoolverlaters waren niet direct op het onderwijs uitgekeken ondanks de negatieve afloop van de opleiding Sport en Bewegen. Het merendeel van de schooluitvallers had direct ingeschreven voor een nieuwe studie *'Ik had echt wel zin om weer met een frisse start aan een andere opleiding te beginnen ja..het voelde daardoor ook niet echt als het einde van de wereld'* (Resp. 6). Dit voorbeeld geeft ook aan dat een opleiding achter de hand hebben zeer belangrijk was voor studenten. Zonder een andere opleiding als alternatief zou het toekomstperspectief er onduidelijk en onzeker uitzien bleek uit de interviews *'(...) dat is zegmaar mijn plan B geweest. (...) Zonder plan B ben ik heel onzeker, dan weet ik het even niet'* (Resp. 8). De drang om een opleiding af te ronden was groot. Ook de docenten bevestigden dat een gunstig toekomstperspectief in stand bleef. Al kon het besef dat een diploma noodzakelijk is, nog wel even op zich laten wachten *'Het duurt een jaar, tot twee jaar totdat ze tot het besef komen dat een studie toch wel belangrijk is'* (Resp. 2).

De vierde doelstelling van deze studie was het achterhalen van onderwijsbehoeften van MBO Sport en Bewegen schooluitvallers en stagedocenten in het algemeen en met betrekking tot de stage in het bijzonder. Uit de vragenlijsten is naar voren gekomen dat de ex-studenten behoefte hadden aan het behalen van een diploma. Maar voordat ervoor gekozen werd een nieuwe opleiding te starten, zouden de docenten een hechtere band met de studenten moeten hebben dan voorheen en moesten ze voor voldoende steun zorgen. Hiernaast werd benadrukt dat de opleiding minder druk moest zijn, zodat deze beter met het sociaal leven en vrijetijdsactiviteiten te combineren is. Deze resultaten komen overeen met de interview gegevens.

Docenten zijn de basis

De onderwijsbehoeften van de voortijdig schoolverlaters hadden voornamelijk betrekking op de deskundigheid en betrokkenheid van de docenten. Uit de interviews bleek dat er behoefte was aan docenten die achter het eigen vak staan, boven de stof staan en in staat zijn de leerlingen op een enthousiaste manier te motiveren *'de studenten (...) motiveren zichzelf niet vanzelf. Ze moeten de leerlingen begrijpen en zich kunnen verplaatsen in hun situatie'* (Resp. 3). Deze betrokkenheid en ondersteuning is gewenst en werd veelvuldig genoemd. Docenten vormen immers de basis van de opleiding *'Ik vind dat de docenten de basis zijn van een opleiding. Als die het met elkaar eens zijn en alles op elkaar afstemmen dan zou de opleiding veel beter zijn dan dat die nu is'* (Resp. 10). Een docente voegde hieraan toe dat het de verantwoordelijkheid van de docent is, de student te helpen met het maken van bewuste keuzes. Dit gold zowel voor schoolinterne keuzes zoals klein keuzevakken als voor schoolexterne keuzes zoals specialisatie en stage *'Bij het maken van de juiste keuze voor een klein keuzevak of voor een specialisatie moeten wij heel duidelijk informatie geven'* (Resp. 1).

Passende stagebegeleiding gewenst

De begeleiding speelde een grote rol in de stagebehoeften van de schooluitvallers. Onder goede begeleiding werd verstaan: een goede klik of band met de begeleider, passende feedback geven, de tijd voor de stagiair nemen en in overleg voortgang kunnen bepalen. Ook enige ervaring met stagiaires werd op prijs gesteld. Een interessante toevoeging hierop was, dat de stagebegeleider naast de eigen werkzaamheden ook echt de tijd moest nemen voor begeleiding. Dat er rekening met de situatie van de student wordt gewenst, bleek ook uit de behoefte naar een juiste afstemming tussen school en stage. Stageopdrachten mochten schoolopdrachten niet in de weg staan en de verwachtingen van school, stage en student moesten op een lijn zitten *'eerst veel afspreken wat je daar gaat doen en ik zou van tevoren*

bekijken wat er van me verwacht wordt. Zowel vanaf school als vanaf de stage zelf'(Resp. 3). De docenten bevestigden dat de onderlinge afstemming van belang was en dat structurele stagebezoeken hieraan bij moesten dragen *'Dat de verwachtingen van beide kanten gelijkgestemd zijn (...) Dus het afleggen van stagebezoeken is heel erg belangrijk en hierbij informatie te verschaffen'* (Resp.2).

DISCUSSIE

De eerste doelstelling van deze studie was het verkrijgen van inzicht in de ervaren kwaliteit door voortijdig schoolverlaters en stagedocenten van schoolcondities, met de stage in het bijzonder. De verwachting werd, dat de ervaringen van MBO Sport en Bewegen schooluitvallers met de betrokkenheid van de opleiding bij hun studie en in het bijzonder de stage, niet matchen met de verwachtingen. Dit zou zowel betrekking hebben op het schoolinterne als het schoolexterne niveau (Beekhoven en Dekkers, 2007; Eimers & Bekhuis, 2006; Ministerie OCW, 2006; Oberon, 2008; Rijken & Wal, 2002; Steeg & Webbink, 2006). De docenten zouden eveneens kritisch zijn wat betreft de kwaliteit van de begeleiding. Dit is gebaseerd op Van Lieshout (2003) en Oberon (2008), waaruit bleek dat de betrokkenheid vanuit de docenten bij de situatie van de student te wensen over zou laten. Uit de resultaten van dit onderzoek is gebleken dat er meer structuur en duidelijkheid verwacht werd bij aanvang van de opleiding. De docenten zouden hier debet aan zijn. Het gebrek aan duidelijke afspraken en onvoldoende behulpzaamheid verslechterden de ervaren kwaliteit van de opleiding. Opvallend was, dat uit de resultaten bleek dat de docenten wel tevreden waren over de begeleiding. De studenten zouden volgens hen eerder moeite hebben met de eigen verantwoordelijkheid en zelfstandigheid gedurende de opleiding. Een interessante toevoeging was, dat de negatieve leservaringen bepaald werden door ontevredenheid over de grote hoeveelheid theorie ten opzichte van de verwachte praktijklessen. Dit getuigt van een onrealistisch beeld van de opleiding. Concrete 'mismatch' situaties tussen enerzijds stage verwachtingen en anderzijds stage ervaringen, zouden betrekking hebben op onvoldoende betrokkenheid en kwalitatief onvoldoende begeleiding, onvoldoende stagemogelijkheden, een discrepantie tussen school- en stagevaardigheden en het ontbreken van uitdaging (Beekhoven en Dekkers, 2007; Oberon, 2008; Rijken & Wal, 2002; Steeg & Webbink, 2006). Uit de resultaten is echter gebleken dat de begeleiding vanuit de stage voldeed aan de verwachtingen. De schooluitvallers waren wel te spreken over de betrokkenheid, feedback en goede organisatie. De stagebegeleiding vanuit school werd echter als negatief ervaren. Het is opvallend dat de betrokkenheid vanuit school bij de stage op vele fronten tekort schoot.

Miscommunicatie en het gebrek aan controle tussen school en stage zijn vaak genoemd. Opvallend was, dat de docenten merkten dat studenten moeite hadden met het nakomen van afspraken, en hierbij onduidelijkheid ervoeren, aangezien er op de stages minder structuur in de organisatie zat. Dit zou een kwestie zijn van het dragen van eigen verantwoordelijkheid en het beroep op de zelfstandigheid van de student. Deze blik op de situatie zou tot een interessante discussie kunnen leiden tussen opleidingen, stage-instellingen en studenten. Het bleef een opvallende bevinding dat docenten meer zelfstandigheid en verantwoordelijkheid bij de studenten wilden leggen, terwijl de studenten gebrek aan samenwerking en betrokkenheid vanuit de opleiding ervoeren. Dit is typerend voor de opleiding Sport en Bewegen. Gesuggereerd kan worden, dat de studenten voldoende affiniteit hadden met de sportieve stagewerkzaamheden en hierbij goed zelfstandig konden werken. Binnen de schoolse setting hadden deze studenten echter nog moeite met de formele verstandhouding met de docenten, die niet geheel overeen zou komen met de informele sportsfeer die ervaren werd gedurende de stage. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen, in hoeverre de mentaliteit van deze studenten ten aanzien van de school, verschilt met die ten opzichte van de stage.

De tweede doelstelling was het verkrijgen van inzicht in de oorzaken en achtergronden van voortijdig schoolverlaten binnen de opleiding Sport en Bewegen. De verwachting was, dat stagegerelateerde oorzaken een substantieel aandeel hebben in het achtergrondproces dat leidt tot voortijdig schoolverlaten van MBO Sport en Bewegen studenten, en dat schoolinterne factoren door de voortijdig schoolverlaters veelvuldig zouden worden genoemd (Jong, Meulen, Lubben & Kooiman, 2006; Ministerie van OCW, 2006; Oberon, 2008). Van de docenten werd verwacht, dat deze hoofdzakelijk individuele factoren benoemden (Oberon, 2008). Uit de resultaten is naar voren gekomen dat schoolinterne factoren inderdaad als hoofdoorzaak van voortijdig schoolverlaten werden genoemd. Ontevredenheid over de lessen, docenten en betrokkenheid spanden de kroon. Uit de literatuur is verder gebleken, dat docenten van mening waren dat studenten weinig zelfkritisch vermogen hebben en hierdoor de school en docenten als hoofdoorzaak zagen. Individuele factoren zoals IQ, etniciteit, SES en gedrags-/motivatieproblemen zouden volgens de docenten van grotere invloed zijn (Oberon, 2008). Opvallend is wel, dat problemen met de eigen motivatie ook veelvuldig genoemd werden door de schooluitvallers. Dit komt niet geheel overeen met de verwachting. Dit suggereert dat de ex-studenten wel degelijk zelfkritisch waren met betrekking tot de eigen inzet. De studieachterstand die de meeste ex-studenten hadden opgelopen, zou het gevolg zijn van eigen laksheid en motivatieproblemen. Echter, het wegwerken of inhalen van deze achterstand werd volgens de ex-studenten onmogelijk gemaakt door de opleiding en de

docenten specifiek. Dit wegens onduidelijke afspraken, onvoldoende ondersteuning en het gebrek aan inhaalmogelijkheden. De docenten boden een ander interessant perspectief. Een onbewuste en ondoordachte studie- en vakkenkeuze zou leiden tot motivatieproblemen. De interesse in de lessen zou hierdoor op voorhand al laag zijn, zonder dat schoolinterne oorzaken hieraan ten grondslag zouden liggen. Dit getuigt wederom van een gebrekkige verdieping van studenten in de studie en haar lesaanbod. Uit Osterman (2000) en Schaps en Solomon (2002) is opvallend genoeg gebleken dat de motivatie voor school samenhangt met het ondersteunend klimaat vanuit school. Dit zorgt voor een nieuw perspectief op de onderzoeksresultaten. Fitestone en Pennell (1993) voegen hieraan toe, dat docenten die werken met intelligente en gemotiveerde studenten zich meer betrokken voelden bij hun werk. Dit zou in kunnen houden, dat juist potentiële voortijdig schoolverlaters weinig betrokkenheid van de docenten ervoeren, aangezien uit de resultaten is gebleken dat hun motivatie voor de opleiding laag was. Mocht dit het geval zijn, dan is er sprake van een vicieuze cirkel waarbij beide partijen elkaar schuldig bevinden aan het gebrek aan motivatie en inzet. Negatieve stage ervaringen zouden een bepalende rol kunnen spelen in het proces dat voorafgaat aan voortijdig schoolverlaten. Dit in de meeste gevallen niet als hoofdoorzaak, maar als invloedrijke factor in het achtergrondproces (IBO BVE, 2006; Lieshout, 2003; Scheepmaker & Veer, 2006). Een opvallende bevinding uit de resultaten was, dat de stage als schoolexterne factor het minst als hoofdoorzaak werd aangegeven. Toch is uit de gesprekken gebleken dat de invloed van stagegerelateerde oorzaken sterk onderschat worden. Zoals verwacht zou een tegenvallende stage een bekrachtigende werking hebben op het gebrek aan motivatie voor de opleiding, en zou bij opstapelende problemen zelfs doorslaggevend kunnen zijn voor schooluitval. Bij slechts een enkeling was dit daadwerkelijk het geval geweest. Teveel stageuren, wisselende stagetijden, veel stageverslagen, onvoldoende controle en het gebrek aan uitdaging bleken veel voorkomende knelpunten. Waarschijnlijk wilden de Sport en Bewegen studenten graag bezig zijn met de favoriete vrijetijdsbesteding sport. Stagewerkzaamheden konden de motivatie voor de opleiding maken of breken. Wellicht dat tijdens de stage het besef ontstond dat de sportieve sector een professionele toekomst kon bieden, of dat het bij een vrijetijdsbesteding zou blijven.

Het derde doel van deze studie was het verkrijgen van inzicht in de mogelijke korte termijn gevolgen van voortijdig schoolverlaten van MBO studenten Sport en Bewegen. De verwachting die aansluit bij het derde doel van dit onderzoek was, dat voortijdig schoolverlaten bij MBO ex-studenten Sport en Bewegen op korte termijn leidde tot sociale uitval. Met name het aspect een onzeker toekomstperspectief als onderdeel van deze sociale

vereenzaming werd als uitkomst verwacht. Dit aangezien deze vorm van uitval binnen een kort tijdsbestek na schooluitval waarneembaar zou kunnen zijn (Endwisle, Alexander & Steffel Olson, 2004; McCaul, Donaldson, Coladarci & Davis, 1992; Ministerie OCW, 2006). Sociale uitval en het gebrek aan toekomstperspectief hingen sterk met elkaar samen. Vereenzaming en vervreemding van sociale banden viel onder sociale uitval (ROA, 2004; Wijk, 2005). Uit de resultaten bleek echter, dat de ex-studenten voldoende toekomstperspectief hadden. Het merendeel van de schooluitvallers was inmiddels een nieuwe opleiding gestart en was tevreden over de huidige leefsituatie. Er was wel sprake van een vermindering van sociaal contact na schooluitval. Dit was echter niet van dusdanige aard, dat er sprake zou zijn van sociale uitval. Het toekomstperspectief bleek dus opvallend positief. Dit suggereert dat voortijdig schooluitvallers binnen de opleiding Sport en Bewegen vaak een alternatieve opleiding achter de hand hadden. Dit was in strijd met het beeld dat over schooluitvallers werd geschetst door onder andere; Wijk (2005), Scheepmaker en Veer (2006) en Ministerie OCW (2006). Hierdoor is een kanttekening te plaatsen bij de theorie over schooluitvallers omtrent het negatieve toekomstperspectief en de eventuele sociale uitval als gevolg.

Het laatste doel van dit onderzoek was het verkrijgen van inzicht in de onderwijsbehoeften van MBO Sport en Bewegen schooluitvallers en stagedocenten in het algemeen en met betrekking tot de stage in het bijzonder. Verwacht werd, dat betrokkenheid en acceptatie een belangrijke onderwijsbehoefte van MBO Sport en Bewegen schooluitvallers was. Tevens werd verwacht, dat de docenten negatief getinte uitspraken omtrent de betrokkenheid konden bevestigen en een betere samenwerking met studenten en stage instellingen wensten. Er is namelijk gebleken dat persoonlijke aandacht en betrokkenheid vanuit de opleidingsinstanties, waaronder de stage instellingen, centraal staan in de wensen en behoeften van voortijdig schoolverlaters. Een ondersteunend schoolklimaat waarbij studenten het idee hebben 'erbij te horen' zou hiertoe bijdragen (Lieshout, 2003; Osterman, 2000; Schaps & Solomon, 2002). Uit Oberon (2008) bleek, dat hechting, ten behoeve van de ondersteuning, tussen student en docent valt of staat met adequaat handelen bij risicosituaties, wat de kans op uitval kon verkleinen. Een opvallende toevoeging uit de resultaten was, dat de ex-studenten vraagtekens zetten bij de deskundigheid en het enthousiasme van de opleidingsdocenten. Er was voornamelijk behoefte aan deskundige docenten die achter hun vak staan en betrokkenheid tonen naar de situatie van de studenten. Uit de resultaten is gebleken dat er behoefte is aan een stage die goed te combineren is met het sociale en sportieve leven. Opvallend was dat een goede klik met de stagebegeleider zeer gewenst werd.

Hierbij werd aangegeven dat de stagebegeleider echt de tijd moet nemen voor begeleiding en hierbij passende feedback behoort te geven. Dit viel onder de betrokkenheid en lag in lijn met de psychologische behoefte volgens Osterman (2000). De bevindingen van de docenten gaven aan dat een betere afstemming tussen school en stageadres gewenst was, en dat er meer duidelijkheid moest komen omtrent de stage organisatie en bijbehorende opdrachten. Meer structureel stagebezoek zou hieraan bij moeten dragen. Een interessante aanbeveling die gegeven werd, was dat de stage-instellingen meer gemotiveerde studenten konden verwachten die zich verdiept hebben in het bedrijf, wanneer deze een verkorte sollicitatieprocedure in werking stelden. Afspraken hierover en de controle hierop zouden vastgelegd moeten worden in convenanten met het bedrijfsleven. Dit is een goed discussiepunt dat zou kunnen leiden tot betere onderlinge afspraken tussen opleidingen, studenten en stage-instellingen.

Deze studie heeft slechts een klein deel van de voortijdige schooluitval problematiek weten te belichten. Middels dit onderzoek zijn interessante standpunten van zowel voortijdig schoolverlaters, als docenten binnen het MBO tegenover elkaar gezet. Met name de rol van de stage als schoolexterne risicofactor van voortijdig schoolverlaten was in de literatuur onderbelicht gebleven. Hiernaast was er geen onderzoek bekend die focust op één specifieke studierichting, zoals in dit onderzoek het geval was. De opleiding Sport en Bewegen is uniek, aangezien de populariteit van deze studie de laatste jaren sterk gestegen is. Echter, de uitval neemt hiermee ook sterk toe. Aannemelijk was, dat het type student binnen deze studie zeer praktijkgericht is ingesteld. Dit maakt de stage, waar de meeste praktijk ervaring wordt opgedaan, een invloedrijk element binnen de opleiding. Dit onderzoek heeft aangetoond, dat de invloed van de stage in het proces van schooluitval onderschat werd. Hierbij zijn diverse knelpunten tijdens de stageperiode aangetoond. Tekenend voor studenten van de opleiding Sport en Bewegen, was dat de tijdsinvestering voor de opleiding verkeerd werd ingeschat. De studenten hadden een drukke sportieve vrijetijdsbesteding, waarbij diverse school- en stagewerkzaamheden in veel gevallen overbodig werden bevonden. De verhouding tussen een formeel schoolklimaat en een informeel stageklimaat, zorgde ervoor dat de stage positiever werd ervaren dan de opleiding zelf. Er ligt in elk geval leerwinst voor de opleiding Sport en Bewegen in het creëren van een optimaal ondersteunend schoolklimaat. Het tegemoetkomen aan de psychologische behoeftetheorie van acceptatie en onderlinge saamhorigheid is hierbij essentieel. Dit is te bewerkstelligen door de band tussen docent en student te verbeteren middels duidelijke communicatie en betrokkenheid bij de persoonlijke situatie. Dit alles geldt ook voor de stagebegeleiding. Gesteld kan worden dat studenten binnen de opleiding Sport en

Bewegen creatief en veelzijdig zijn op het gebied van sport. Afwisseling en diversiteit in de stagewerkzaamheden sluit aan bij de kwaliteiten en behoeften van deze studenten. Het stereotype beeld van een problematische situatie na schooluitval werd in dit onderzoek weinig tot niet bevestigd. Verder onderzoek is gewenst om de daadwerkelijke invloed van deze afzonderlijke knelpunten aan te tonen. Een tekortkoming van dit onderzoek is, dat mogelijk enkel goedwillende schooluitvallers hebben deelgenomen aan dit onderzoek. Dit aangezien de participanten allen vrijwillig bereid waren om mee te werken aan het onderzoek. Dit kan inhouden dat enkel de situatie van een bepaald type schoolverlater beschreven wordt in dit onderzoek. Eventuele voortijdig schooluitval situaties die meer problematisch zijn van aard, zijn in dat geval niet in dit onderzoek beschreven. Dit zorgt er mede voor dat de uitkomsten niet generaliseerbaar zijn. Hiernaast zijn de lange termijn effecten van voortijdig schoolverlaten onderbelicht gebleven in dit onderzoek. Er zijn aanknopingspunten geboden om zowel het schoolinterne- als het schoolexterne klimaat kwalitatief te verbeteren. Onderwijsinstellingen kunnen middels dit onderzoek inspelen op de beschreven opleidingsbehoeften. Hiernaast kunnen professionals in het onderwijs risicosituaties eerder signaleren aan de hand van herkenbare voorbeelden uit dit onderzoek. Daarbij is het mogelijk voor zowel de NSA, als overige leerbedrijven om de stage organisatie en inhoud af te stemmen op de beschreven bevindingen. Tot slot is het zeer moeilijk gebleken om voortijdig schooluitvallers te benaderen en te betrekken in het onderzoek. Een mogelijke optie is om schooluitvallers te benaderen via een trajectbureau, waar de studenten direct na uitval begeleid worden in het vinden van werk of een andere opleiding.

LITERATUURLIJST

- Baar, P. (2002). Training kwalitatieve analyse voor pedagogen. Utrecht: Universiteit Utrecht, opleiding pedagogiek.
- Baarda, D.B., Goede M.P.M. de & Teunissen, J. (1997). *Kwalitatief Onderzoek*. Houten: Educatieve Partners Nederland
- Beekhoven, S. & Dekkers, H. (2005). Early School Leaving in the lower vocational track: triangulation of qualitative and quantitative data. *Adolescence*, 40, 157
- Beekhoven, S. & Dekkers, H. (2007). *De focus op voortijdig schoolverlaten*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen
- Blackburn, R.T. & Lawrence, J.H. (1995). *Faculty at work, motivation, expectation, satisfaction*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Bovend'eerdt, J., Geertzen, R., Koevoets, J., & Loo, H. van der (2003). *Zorg voor Jeugdsport*.

- Opstellen over beleid en praktijk. 's-Hertogenbosch: (z.o.)
- CBS (2007) *Jaarboek onderwijs in cijfers 2008*. Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CFI (2008). *Feiten en cijfers*. Gevonden op 19 november 2008, op <http://ode.cfi.nl/Pagina/RapportPagina.aspx>
- Eimers, T. & Bekhuis, H. (2006). *Vroeg is nog niet voortijdig. Naar een nieuwe beleidstheorie voortijdig schoolverlaten*. Nijmegen: KBA
- Entwisle, D.R., Alexander, K.L., & Steffen Olson, L. (2004). *Temporary As Compared to Permanent High School Dropout*. Baltimore: University of North Carolina
- Faber, J. (2008). Interview met MBO-Raad. Gehouden op 2 december 2008
- Firestone, W.A. & Pennell, J.R. (1993). Teacher commitment, working conditions, and differential incentive policies. *Review of Educational Research*, 63, 489-525.
- Geerligts, J., Kops Y., Boer, P. den & Veen, F. van der (2002). Kwalificatiewinst in de beroepskolom: nulmeting. Wageningen: STOAS Onderzoek
- Harrington, I (2007). *The motivation of boys who leave school early: impact of teachers*. Armidale: Springer Science+Business Media B.V.
- Hilhorst, P & Zonneveld, M (2008). *Zappen tegen schooluitval; Etalage voor goede ideeën*. De Volkskrant, 22 november 2008
- IBO BVE (2006). *Risicoleerlingen en hun loopbaan in het MBO: Interdepartementaal beleidsonderzoek*
- Jong, J. de, Meulen, L. van der, Lubben, S. van der & Kooiman, R. (2006). *Kafkabrigade Voortijdig Schooluitval*. Den Haag: Ministerie OCW
- Jordan, W. J., Lara, J., & McPartland, J. M. (1994). Exploring the complexity of early dropout causal structures. *Center for Research on Effective Schooling for Disadvantaged Students*. Baltimore: The John Hopkins University
- Lehr, C.A., Johnson, D.R., Bremer, C.D., Cosio, A. & Thompson, M. (2004). *Essential Tools Increasing Rates of School Completion: Moving From Policy and Research to Practice*. Minneapolis: NCSET
- Lieshout, M. van (2003). *Voorkomen beter dan herstellen: jongeren over de oorzaken en aanpak van voortijdig schoolverlaten*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant
- Lucassen, J. & Bottenburg, M., van. (2004). *Sneller Hoger Sterker Beter*. 's-Hertogenbosch: Mulier Instituut
- Marks, G.N. (2006). *Do Schools Matter for Early School Leaving? Individual and School Influences in Australia*. Melbourne: Australian Council for Educational Research

- McCaul, E.J., Donaldson Jr, G.A., Coladarci, T., & Davis, W.E. (1992). *Consequences of Dropping Out of School: Findings From High School and Beyond*. Maine: University of Maine
- Ministerie van OCW (2006). *Aanval op de uitval, perspectief en actie*. Den Haag: Ministerie OCW
- Ministerie van OCW (2000). *Voor wie is de school?, Jongeren over de invloed van het schoolklimaat op het voortijdig schoolverlaten*. Den Haag: Ministerie OCW
- Oberon (2008). *De belevingswereld van voortijdig schoolverlaters: Een onderzoeksrapportage*. Utrecht: Oberon
- Onderwijsinspectie (2002). Voortijdig schoolverlaten in het middelbaar beroepsonderwijs, rapportnummer 2002-10.
- Osterman, K.F. (2000). Students' Need for Belonging in the School Community. Review of Educational Research. Z.p.: Hofstra University
- Raad voor Werk en Inkomen (2006). *De toegevoegde waarde van regionaal arbeidsmarktbeleid. Een discussienotitie van de Raad voor Werk en Inkomen*. Den Haag: Raad voor Werk en Inkomen
- Rijken, S.R.H. & Harms, G.J. (2002). *Schoolloopbanen en jongeren in risicosituaties*. Groningen: GION
- Rijken, S.R.H., & Wal, G. van de (2002). *Voortijdig schoolverlaten in het middelbaar beroepsonderwijs, deel 1 en deel 2*. [Early school leaving in secondary education]. Utrecht, The Netherlands: Dutch Inspectorate, 2002.
- ROC Midden Nederland (2009). *Uitstroomredenen document administratie*. Utrecht: ROC
- ROA (2004). *Het rendement van de opleidingskeuze van schoolverlaters van het VBO en de MAVO*. Universiteit Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Rossum, J.H.A. van (1992a). *Talentontwikkeling: Loopbaan en kenmerken van topsporters. Een onderzoek bij de Nederlandse selecties van vier Olympische takken van sport*. Arnhem: Nederlandse Sport Federatie
- Salmela Aro, K., Kiuru, N., Pietikäinen, M. & Jokela, J. (2008). *Does School Matter? The Role of School Context in Adolescents' School-Related Burnout*. Stakes: Hogrefe & Huber Publishers
- Schaps, E. & Solomon, D. (2002). *Schools als Classrooms as Caring Communities*. Z.p.: EBSCO Publishing
- Scheepmaker, M.P.C. & Veer, P.B.A. ter (2006). *Justitiële verkenning: Spijbeloers en Drop-outs*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

- Slootman, A.W. (1991). *Arbeidsbeleving van universitair wetenschappelijk personeel. Binding aan de organisatie – satisfactiebeleving – vertrekintentie arbeidsmarktoriëntatie*. Academisch Proefschrift Universiteit Twente. Utrecht: Lemma.
- Steeg, M. van der & Webbink, D. (2006). CPB document: *Voortijdig schoolverlaten in Nederland: omvang, beleid en resultaten*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Veld, R. in 't, Korving, W., Hamdan, Y. & Steen, M. van der (2006). Eindrapport “Kosten en Baten van Voortijdig Schoolverlaten”. Den Haag: Ministerie OCW en Taskforce Jeugdwerkeloosheid
- Viltegas, A.M. (1988). *School Failure and Cultural Mismatch: Another View*. Department of Language, Literacy, and Culture, School of Education. Denver: Agathon Press Inc.
- Weggeman, M.C.D.P. (1995). *Collectieve ambitie ontwikkeling* (2e druk). Academisch Proefschrift Katholieke Universiteit Brabant. Tilburg: Tilburg University Press.
- Wijk, B.J., van. (2005). *De noodzaak van differentiatie en decentralisatie in het voortijdig schoolverlaten beleid*. Den Haag: Kenniscentrum D66